

армії, яка воює. Ця тема вимагає подальшого дослідження, а саме розвиток сільськогосподарських відносин в інших українських регіонах в роки окупації.

Джерела та література

1. Від геодезичної контори // Укр. думка. – 1942. – № 3. – 10 січ. – С. 4.
2. Відновлення с/г статистики // Укр. думка. – 1942. – № 51. – 27 черв. – С. 4.
3. Відозва до мешканців Николаєвської округи // Укр. думка. – 1943. – № 56. – 24 лип. – С. 4.
4. Ділова сесія в справі тютюництва в Херсоні // Укр. думка. – 1942. – № 97. – 5 груд. – С. 4.
5. Маніфест німецького військового командування // Укр. голос. – 1941. – № 1. – 22 верес. – С. 1.
6. Нарada по сортовипробуванню с/г рослин при Николаєвському відділі Генералкомісаріату // Укр. думка. – 1942. – № 71. – 5 верес. – С. 3.
7. Новий земельний лад для областей колишнього Советського Союзу // Укр. думка. – 1942. – № 19. – 11 берез. – С. 1.
8. Обласна нарада працівників сільського господарства // Укр. думка. – 1941. – № 11. – 29 жовт. – С. 3.
9. Оголошення // Укр. думка. – 1941. – № 11. – 29 жовт. – С. 4.
10. Оголошення! Відкриття школи агрономів // Укр. думка. – 1942. – № 87. – 31 жовт. – С. 4.
11. Оподаткування с/г на справедливих основах // Укр. думка. – 1943. – № 38. – 13 трав. – С. 2.
12. Перший з'їзд тваринників Рейхкомісаріату України у Кіровограді // Укр. думка. – 1942. – № 67. – 22 серп. – С. 3.
13. Питання колективного господарства // Укр. голос. – 1941. – № 3. – 30 верес. – С. 3.
14. Підвищимо врожайність хлібів // Укр. думка. – 1942. – № 70. – 2 верес. – С. 3.
15. Управа овочів в Николаєвській Генеральній округі колись і тепер // Укр. думка. – 1942. – № 69. – 29 серп. – С. 4.

Вишневыкий Сергей. Сельскохозяйственные отношения в Николаевском генеральном округе в годы немецко-румынской оккупации Южной Украины (1941–1944 гг.). Стаття посвящена аналізу становлення і розвитку сільськогосподарських відносин в Генеральному округу Николаєв в роки німецької окупації Южної України (1941–1944 гг.). Рассмотрены мероприятия оккупационных властей, осуществленных в этом направлении, к которым относим I съезд животноводов Рейхкомиссариата Украина, который прошел в г. Кировограде, совещания сортоиспытательных хозяйств и станций. Уделено внимание учебным заведениям сельскохозяйственного направления, действовавшим в годы оккупации, а именно школам садоводства, техникумам и Херсонской высшей школе агрономов. Оценено состояние сельского хозяйства Николаевского генерального округа. Проанализированы основные направления животноводства и сельскохозяйственные культуры, преимущество в выращивании которых оказывала оккупационная власть.

Ключевые слова: Генеральная округа, хозяйство, оккупация, урожай, общественное хозяйство, колхоз.

Vyshnevsky Sergiy. Agricultural Relations in the Mykolayiv General County During the German-Romanian Occupation of South Ukraine (1941–1944). This article focuses on the analysis of the formation and development of agricultural relations in the General District of Nikolaiv, during the German occupation of South Ukraine (1941–1944). The article analyzes measures of the occupation authorities carried out in this area, which include Congress of livestock breeders of Reichcommissariat of Ukraine, that took place in Kirovohrad, meetings of farms and stations. Special attention is paid to educational institutions of agricultural character, that acted during the occupation, such as gardening schools, colleges and Kherson high school agronomists. Agriculture of Nikolaev general region is studied. The basic directions of livestock and crops growing that the occupation authorities gave the preference are analyzed.

Key words: General vicinity, economy, occupation, harvest, publicsector, farm.

Стаття надійшла до редколегії
20.05.2014 р.

УДК 94(477.82)«1944/1953»:374(091)

Микола Фазан

Відбудова шкіл у Волинській області в післявоєнні роки (1944–1953 рр.)

У статті проаналізовано основні напрями державної політики в галузі освіти в післявоєнний період. Порівняно матеріальні втрати в освіті Волинської області та районів у роки війни. Акцентовано увагу на відбудові та спорудженні шкільних приміщень у 1944–1953 рр.

Ключові слова: Волинська область, матеріальні втрати, відбудова та будівництво шкіл, початкова школа, неповна середня освіта, середня школа, післявоєнна п'ятирічка.

Постановка наукової проблеми та її значення. Суспільно-політичні процеси 1943–1953 рр., займаючи особливе місце в новітній історії України, безпосередньо впливали на діяльність загальноосвітньої школи. Сфера освіти завжди належала до важливих елементів існування народу. Не було винятком і ХХ ст. Потреба об'єктивного висвітлення розбудови системи шкільництва на території Волинської області в повоєнні роки, залучення для цього нового археографічного та історіографічного матеріалу *актуалізує* тему дослідження. Аналіз державної політики в галузі освіти в складних економічних умовах надає практичного значення цьому дослідженню.

Аналіз досліджень цієї проблеми дає змогу ствердити потребу вивчення відбудови мережі шкільних закладів у 1944–1953 рр. в Українській РСР загалом і Волинській області зокрема. Проблеми проведення освітньої політики та становлення загальноосвітньої школи в контексті радянської західноукраїнських земель у 1944–1953 рр. досить докладно досліджували і продовжують досліджувати вітчизняні та зарубіжні вчені. Цією тематикою займаються А. Бондар, М. Грищенко, О. Зубань, І. Коляска, С. Макарич, С. Сворах, Б. Ступарик та ін. Окремі аспекти розвитку освіти вказаного періоду розглядають у своїх роботах В. Струбицький, О. Шпортенко, О. Алексеева, В. Денисюк, Л. Миккульська, М. Ветрова. Їх розвідки містять чимало цікавих матеріалів про тогочасні події.

Мета і завдання статті. З огляду на недостатнє вивчення у вітчизняній історичній науці окремих аспектів відбудови шкільництва в післявоєнні роки, **метою** статті визначено комплексне дослідження матеріальних втрат закладів освіти за роки Другої світової війни, аналіз залучених матеріальних і людських ресурсів для їх відбудови в 1944–1953 рр. Здійснено спробу здійснити порівняння стану відбудови шкіл на рівні республіки, області, районів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розвиток освіти належить до тих сторін суспільного життя, на які завжди звертається велика увага. Не випадково навіть за непростой ситуації, яка склалася на звільнених від німецької окупаційної влади територіях, уже 21 серпня 1943 р. РНК СРСР і ЦК ВКП(б) прийняли постанову «Про невідкладні заходи по відбудові народного господарства в районах, визволених від німецької окупації», яка передбачала відновлення закладів освіти – ремонт шкільних приміщень, будівництво нових шкіл, проведення обліку дітей шкільного віку, забезпечення учнів підручниками та зошитами, укомплектування шкіл учителями і т. д. [13, с. 392].

За роки війни загальноосвітня школа на Волині понесла значні матеріальні втрати. У доповідній записці Волинського обкому партії, надісланій 17 січня 1945 р. у ЦК КП(б)У, зазначено: на території області під час нацистської окупації було повністю і частково зруйновано 548 шкіл, із них 20 середніх, 231 неповну середню і 297 початкових. Слід вказати, що напередодні німецько-радянської війни у Волинській області налічувалось 1204 школи, з яких 22 – середніх, 274 – неповних середніх і 908 – початкових. Як бачимо, за роки війни в області було зруйновано й пошкоджено 45,5 % загальноосвітніх шкіл [15, с. 239–240].

Великі матеріальні втрати понесли також інші області республіки, у яких тисячі шкіл перетворилися в руїни. Так, у Донецькій області кількість зруйнованих шкіл становила 710 (повністю зруйновано 486 шкіл і частково – 224), у Запорізькій – 372, Вінницькій – 317, Луганській – 262, Івано-Франківській – 174 тощо. Загалом в Українській РСР за період війни було повністю зруйновано понад 8,1 тис. і частково – майже 10,1 тис. шкільних будівель. Сума збитків, заподіяна системі освіти України, сягала близько 5,2 млрд крб [12, с. 18]. Зрозуміло, що за таких умов перед владою і громадськістю постали непрості завдання з відбудови загальноосвітньої школи.

З актів, складених освітянами після звільнення краю від нацистської окупації, можна простежити втрати окремих районів Волинської області. 28 жовтня 1944 року комісія на чолі із завідувачем Камінь-Каширським районним відділом народної освіти А. Куницьким підписала акт, у якому зафіксувала збитки, які зазнали за роки війни місцеві заклади освіти. У документі йшлося про руйнування різного ступеня, завдані одній середній, 16 неповним середнім і 48 початковим школам району (це всі школи, що діяли тут перед війною). Крім того, зазнали руйнувань дитсадок, дитячий будинок,

будинки піонерів, районний педагогічний кабінет, господарські споруди й кілька будинків, у яких мешкали вчителі [3, с. 192–193; 10].

Не менших втрат зазнали й інші райони Волинської області: у Рожищанському повністю знищено 46 шкіл із 56, що функціонували до війни, Колківському – 32 із 56 [6, арк. 5], Порицькому – 26 із 54 [18, с. 2], Седлищанському – 19 із 26, Любомльському – 14 із 26 [4, с. 91], Олицькому – 13 із 21 тощо [6, арк. 4–5]. Значних збитків зазнали заклади освіти в містах обласного підпорядкування – Володимирі-Волинському, Ковелі, а також у Луцьку. Так, директор Володимир-Волинської школи № 7 В. Волошинський після звільнення міста на нараді інтелігенції розповів про численні руйнування, завдані за роки війни місцевим школярам. В одній із них нацистські окупанти розмістили гестапо, у кількох інших – конюшні та інші господарські об'єкти [18, с. 2].

За час війни було зруйновано всі шкільні будівлі в Ковелі. За словами заступника голови Ковельського міськвиконкому І. Мілаша, над понищеним містом стояв сморід від трупів і згарищ, замість будинків лежали купи цегли та скрученої бляхи, а замість дерев і скверів – обгорілі пеньки й чорні попелища [1, с. 14–13].

Прямі матеріальні збитки, завдані освітянській галузі міста, становили понад 5,3 млн крб [6, арк. 5].

У період німецької окупації було повністю зруйновано дві школи в Луцьку, більшість інших шкіл потребувала значного ремонту. У цей час у школах обласного центру розміщувалися гаражі, конюшні, казарми для військових тощо. Із 19 шкіл (п'ять середніх, 14 неповних середніх, 8,8 тис. учнів), які працювали напередодні війни, у роки окупації діяло лише п'ять початкових шкіл (800 учнів) [16, с. 154].

Після звільнення області органи влади і громадськість розгорнули роботу з відбудови шкільних приміщень, відновлення діяльності шкільних колективів. Першочергові завдання в галузі освіти області були визначені в спільній постанові місцевих облвиконкому та обкому КП(б)У «Про поновлення роботи шкіл Волинської області» [6, арк. 6]. У деяких районах області процес відбудови шкільництва розгортався активніше (Рожищанський, Ківерцівський, Голобський, Теремнівський та ін.), водночас у багатьох інших районах через близькість фронту відновлення шкіл проходило зі значним запізненням, із відставанням від визначених строків (Сенкевичівський, Любешівський, Камінь-Каширський, Маневецький, Цуманський, Торчинський та ін.) [5, арк. 5; 10].

Велику роботу здійснювали батьківські комітети шкіл, широка громадськість області. Повсюдно відбулися наради директорів, завідувачів шкіл та учителів, на яких обговорювалися питання створення батьківських комітетів і залучення населення до відбудови освітніх закладів. Уже впродовж четвертої чверті 1943/1944 навчального року вдалося відновити діяльність 161 школи у звільнених районах Волинської області [5, арк. 4]. Серед цих шкіл була одна середня, 24 неповних середніх і 136 початкових, у яких навчалося понад 16 тис. дітей [6, арк. 10]. Найбільше шкіл зуміли відновити в Рожищанському (35), Ківерцівському (27), Голобському (25), Теремнівському (21), Олицькому (12) районах та в обласному центрі, де розпочали роботу дев'ять шкіл [5, арк. 6].

Відновлення зруйнованих і будівництво нових шкіл здійснювалися не лише за рахунок державних коштів, але й так званим методом народної будови, безоплатною працею місцевих мешканців. Чималу допомогу освітянам надавали промислові підприємства, колгоспи й радгоспи, які брали шефство над школами та освітянськими колективами [17, с. 359]. У серпні 1944 р. органи народної освіти області провели облік учнівської молоді, після чого встановили, що першочергово слід відновити 979 шкіл з охопленням 128,5 тис. учнів. Однак через значні матеріальні, фінансові, кадрові та інші проблеми в 1944/1945 навчальному році у Волинській області вдалося відновити 783 школи, з них: вісім – середніх, 139 – неповних середніх і 636 – початкових [6, арк. 8, 9].

На 1 січня 1944 р. в Українській РСР функціонувало 11 тис. шкіл, у яких навчався понад мільйон учнів [12, с. 43]. При цьому за темпами відбудови загальноосвітньої школи Волинська область дещо поступалася іншим областям Західного регіону. Упродовж 1944/1945 навчального року було відновлено шкіл: у Тернопільській області – 1099, Львівській – 944, Ровенській – 898, Станіславській – 844, Дрогобицькій – 864 [2, с. 59]. Органи влади зверталися до вчителів Волині із закликом «дружно взятися за повне відродження шкіл, за охоплення навчанням всіх дітей шкільного віку». Вони наголошували на тому, що освітяни зобов'язані «з честю виправдати високе довір'я» більшовицької партії та радянського уряду [19].

Відбудова шкіл проходила в надзвичайно складних умовах, коли бракувало всього, не вистачало найелементарнішого. Будівельники, учителі, батьки школярів працювали з величезною перенапругою сил, щоб у визначені строки ввести школи в дію. Завідувач Ковельського міського відділу

народної освіти Г. Ротченков згадував, що це була «важка і, здавалось, непосильна праця». За його словами, «працювали 12–15 годин на добу, напівголодні, змучені і виснажені війною», працювали «на межі людських сил, нехтуючи нерідко і своїм здоров'ям» [1, с. 31]. Завдяки такій самовідданій праці та ентузіазму населення зруйновану тривалою війною освітянську галузь поступово вдалося відновити.

За таких нелегких умов між освітянами й місцевими керівниками нерідко траплялися конфлікти, навіть курйозні випадки. Перші настирливо домагалися допомоги в ремонті й будівництві шкіл, інші ж виявляли невдоволення наполегливістю вчителів та неготовністю розв'язувати шкільні проблеми. Так, після чергових прохань про допомогу в ремонті школи, голова сільської ради с. Сошичного Камінь-Каширського району з гвинтівкою в руках погрожував завідувачеві початкової школи О. Юхимчуку: «я тебе застрелю, коли ти мені ще будеш надокучати про школу і її ремонт» [3, с. 195]. Подібні конфлікти та непорозуміння траплялися і в інших районах області.

Проте завдяки зусиллям органів освіти й активній підтримці громадян, що не шкодували своїх сил і вільного часу заради відновлення шкіл, поступово відбувалися позитивні зрушення в діяльності загальноосвітньої школи на Волині. У 1945/1946 навчальному році в області працювало 968 шкіл, з яких 20 середніх, 180 – семирічних і 768 – початкових [7, арк. 3]. Наступного навчального року кількість шкіл зросла до 1022, у тому числі середніх – до 26, семирічних – до 213, початкових – до 783 [7, арк. 4]. У 1947/1948 навчальному році налічувалось уже 1033 школи, з них 31 – середня, 230 – семирічних і 772 – початкових [8, арк. 1]. Разом зі збільшенням чисельності шкіл спостерігалось певне покращення їхнього кадрового і матеріально-технічного забезпечення.

Звичайно, за наведеною статистикою зростання приховувалося багато серйозних проблем. Так, наприкінці 40-х рр. ХХ ст. школи області розміщувались у 1441 будівлі, з яких 809 були спеціальними (56,1 %) і 632 пристосованими (43,9 %) [9, арк. 20].

Розгортання нового шкільного будівництва давало можливість покращувати становище й поволі зменшувати кількість шкіл, розміщених у пристосованих будівлях. Нове будівництво здійснювали за типовими проектами, які розробили Державний інститут проектування цивільного будівництва (Діпроцивільбудом) Міністерство житлово-цивільного будівництва УРСР, Державний інститут проектування сільського будівництва (Діпросільбудом) при Раді Міністрів УРСР, а також Академія архітектури УРСР.

Згідно із цими проектами, нову середню школу будували на 400 учнівських місць, семирічну – на 280, початкову – на 160. Водночас у містах і промислових центрах проводили будівництво середніх шкіл на 880 учнівських місць. Середня школа на 400 місць налічувала 10 класних кімнат та 16 інших приміщень (бібліотека, буфет, учительська, лабораторія, спортзал, кабінет директора тощо). Семирічна школа мала сім класних кімнат і 15 інших приміщень, початкова – відповідно, чотири й сім. Середня школа на 880 місць містила 22 класні кімнати і 20 додаткових приміщень. Залежно від типу школи, під їх будівництво відводилось 1,5–2,5 га, щоб поряд із будинком школи можна було розмістити місця для відпочинку, спортивне поле, фізкультурні майданчики тощо [20, с. 35–37].

За даними Державної планової комісії і Статистичного управління УРСР, у період четвертої п'ятирічки (1946–1950 рр.) мережа середніх, семирічних і початкових шкіл у республіці перевищила довоєнний рівень. За ці роки в Українській РСР було відновлено й побудовано 2276 шкіл на 432 тис. учнівських місць [14, с. 204]. На початку 50-х рр. ХХ ст. шкільне будівництво продовжувалось, що давало змогу поступово підвищувати якість роботи освітніх закладів. Скажімо, у 1951/1952 навчальному році у Волинській області працювало 998 шкіл, розміщених у 1476 будівлях, із них спеціальних – 855 (57,9 %) і пристосованих – 621 (42,1 %). Варто зазначити, що на той час лише 99 шкіл в області мали електричне освітлення і лише 326 шкіл були радіофіковані [10, арк. 13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На кінець досліджуваного періоду у Волинській області налічувалось 916 шкіл, із них 39 – середніх (міських – 32), 441 – семирічна (міських – 12) і 436 – початкових (міських – 3) [11, арк. 3]. Як видно, за перші післявоєнні роки помітно змінилася структура загальноосвітніх навчальних закладів, а в 1944/1945 навчальному році абсолютну більшість шкіл становили початкові (81,2 %), а частка семирічних і середніх досягала, відповідно, 17,8 і 1 %, то в 1952/1953 навчальному році питома вага початкових шкіл скоротилася до 47,6 %, а семирічних і середніх зросла, відповідно, до 48,1 та 4,3 %. Така зміна структури шкіл відображала загальну освітню політику влади, яка 1949 р. запровадила загальну семирічну освіту в селах і десятирічну – в містах.

Упродовж 1944–1953 рр. місцеві органи освіти провели значну роботу, спрямовану на відновлення зруйнованого війною освітянського господарства, на будівництво нових загальноосвітніх шкіл і залучення всієї молоді шкільного віку до навчання. У цій роботі велику роль відігравали місцеві підприємства, колгоспи й радгоспи, які виділяли чималі кошти на відбудову закладів освіти, а також широка громадськість, насамперед батьки школярів, які брали масову участь у відновленні зруйнованих і будівництві нових шкіл (так званим методом народної будови). За 1944–1953 рр. мережу шкіл вдалося відновити, проте значна частка шкіл продовжувала працювати в пристосованих приміщеннях, більшість шкіл залишалася не радіофікованою і навіть не електрифікованою. Загальна школа мала значні кадрові проблеми, особливо на селі, які потребують дальшого й більш ґрунтовного вивчення.

Джерела та література

1. Вельма М. Г. Ковельщина повоєнна. Люди. Події. Факти : історико-краєзн. нариси / М. Г. Вельма. – Луцьк : Надстир'я, 2009. – 96 с.
2. Грищенко М. М. Народна освіта в західних областях Української РСР / М. М. Грищенко. – К. : Рад. шк., 1960. – 141 с.
3. Денисюк В. Т. Літопис Камінь-Каширщини : історико-краєзн. нарис / В. Т. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 524 с.
4. Денисюк В. Т. Освіта районів Волинського Полісся у тридцятих – першій половині сорокових / В. Т. Денисюк // Пед. пошук. – 2001. – Вип. 1 (29). – С. 91–92.
5. Державний архів Волинської області, м. Луцьк (далі – Держархів Волинської обл.), ф. Р-59, оп. 3, спр. 1.
6. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп. 3, спр. 5.
7. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп. 4, спр. 2.
8. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп. 6, спр. 3.
9. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп. 7, спр. 4.
10. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп. 10, спр. 8.
11. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп. 11, спр. 19.
12. Зубань О. К. Боротьба комуністичної партії України за розвиток народної освіти (1945–1952). – Львів : Вид-во Львів. ун-ту. 1967. – 392 с.
13. Історія педагогіки / голов. ред. М. С. Грищенко. – К. : Вища шк., 1973. – С. 447.
14. Культурне будівництво в Українській РСР, червень 1941–1950 : зб. док. і матеріалів. – К. : Наук. думка, 1989. – 576 с.
15. Культурне життя в Україні: Західні землі : документи і матеріали. Т. I. 1939–1953 / упоряд. Т. Галайчик та ін. ; авт. передм. О. Луцький ; авт. комент. Т. Галайчик ; редкол. Ю. Сливка та ін. ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – К. : Наук. думка, 1995. – 747, [2] с. : іл.
16. Луцьку 900 років: 1085–1985 : зб. док. і матеріалів / гол. арх. упр. при Раді Міністрів УРСР ; упоряд. Н. О. Болдирева та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – 300 с. : іл.
17. Новітня історія України (1900–2000) : підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин [та ін.]. – К. : Вища шк., 2000. – 663 с.
18. Радянська Волинь. – 1944. – № 151 (526). – 18 листоп. – С. 2.
19. Радянська Волинь. – 1944. – № 154 (529). – 22 листоп. – С. 1.
20. Філіппов О. М. Розвиток радянської школи в УРСР в період першої післявоєнної п'ятирічки / О. М. Філіппов. – К. : Рад. шк., 1957. – 151 с.

Фазан Николай. Восстановление школ в Волинской области в послевоенные годы (1944–1953 гг.). В статье анализируются особенности восстановления школ в послевоенные годы на территории Волинской области. Особое внимание уделяется восстановлению материальной базы учебных заведений области. Для выяснения масштабов необходимых восстановительных работ проведено сравнительный анализ потерь в масштабах республики, области, районов. Выяснено, что результаты, достигнутые в послевоенные годы, получены благодаря общим усилиям государственных органов власти и общества. Доказано, что увеличение учебных помещений позволило изменить качество образования, увеличить количество семилетних и средних школ. Средства, вложенные в строительство школьной сети 1944–1953 гг., стали основой для развития советского образования в последующие годы.

Ключевые слова: Волинская область, материальные потери, восстановление и строительство школ, начальная школа, неполная средняя школа, средняя школа, послевоенная пятилетка.

Fazan Mykola. Reconstrection of Volyn Region Schools in Post-War Period (1944–1953 Years). The specific features of school reconstruction in the post-war period in Volyn region are analyzed in this article. Special attention is paid to the material base renovation of educational institutions in the region. To determine the extent of necessary remedial work, the comparative analysis of losses on a scale of republics, regions and districts was made. It is

demonstrated that the results which were achieved during the post-war years are received owing to joint efforts of public authorities and community. It is maintained that the increasing number of classrooms allowed to change the quality of education, to increase the number of seven-year and secondary schools. Funds invested in the development of school network in 1944–1953 became the basis for the Soviet education evolution in subsequent years.

Key words: Volyn region, material losses, school reconstruction and building, elementary school, secondary school, incomplete secondary school, post-war five years.

Стаття надійшла до редколегії
14.05.2014 р.

УДК 94(477.85)(-411.16)19(045)

Ірина Яворська

Єврейська громада Буковини та історичні виклики епохи сталінізму (1948–1953 рр.)

У статті описано проблеми, які розв'язувала буковинська єврейська громада в повоєнне десятиліття, пов'язані з появою держави Ізраїль і початком «холодної війни». Проаналізовано причини, хід проведення, масштаби та особливості ідеологічної кампанії і репресивні акції, направлені проти єврейських громадських, культурних, літературних організацій, сконцентровано увагу на подіях та долях учасників подій. Упорядкувавши маловідомі факти з життя буковинської єврейської громади, автор вважає, що антисемітизм у 1948–1953 рр. мав латентний та обмежений характер, його використовували головно як засіб маніпулювання номенклатурою і тиском на інтелектуальний прошарок єврейської громади.

Ключові слова: інтелігенція єврейського походження, репресії, антисемітизм, сіонізм, космополіти, асиміляція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наприкінці 1940-х рр. буковинському єврейству довелося зіткнутися у своїх стосунках із владою з декількома доленосними історичними викликами: появою держави Ізраїль і ростом офіційного антисемітизму, репресіями частини інтелігенції, яка була етнічно пов'язана з єврейством. У статті запропоновано новий погляд на аналіз фактів і подій, що відбувалися впродовж т. зв. «чорних» років єврейської історії, де основним об'єктом дослідження виступає буковинська єврейська громада та її феномен соціально-політичного порядку. Робота пропонує багатоаспектний погляд на історію минулого періоду, який називається сталінською епохою, адже дослідження, що ґрунтується на об'єктивному аналізі фактів сприяє розвінчанню певних міфів, здогадок і сприяє формуванню ясної та історично цілісної картини життя громади.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Історіографічний складник цього дослідження не надто багата, адже радянське керівництво вважало, що «єврейське питання» в СРСР успішно розв'язане. Довгий час радянські дослідники дотримувалися певного табу на нагадування взаємозв'язку між створенням держави Ізраїль і життям радянської єврейської діаспори. Певного ступеня міфологізації «єврейське питання» набуло за часів т. зв. «перебудови». Тільки останнім часом завдяки розсекреченості багатьох архівів у світовій та вітчизняній науці з'явилися статті, документальні публікації та монографії дослідників Г. Костирченка [13], В. Гриневича [8], М. Міцеля [16], В. Ханіна [25], О. Бажана [1], І. Біласа [2] та інших, у яких висвітлено проблему взаємостосунків влади і євреїв України, рівень міжетнічної напруги та початок нової хвилі еміграції євреїв із республік колишнього СРСР.

Мета статті – проаналізувати причини, хід проведення, масштаби й особливості ідеологічної кампанії та репресивних акцій, направлених проти єврейських громадських, культурних, літературних організацій, сконцентрувавши увагу на подіях і долях учасників подій. Дослідити головно суспільно-політичний аспект стосунків буковинської єврейської громади та влади, виявивши та схарактеризувавши їх специфіку та зміну в досліджуваній період.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відродження єврейської державності 1948 р. викликало в радянського єврейства певний ріст національної солідарності. Відголос подій на Близькому Сході не зміг залишити байдужою багатотисячну родину буковинських євреїв. У спецповідомленні МДБ УРСР ішлося про «жваве реагування різних верств єврейського населення України, яке з задоволенням відгукується про створення незалежної єврейської держави» [9, с. 26]. Працівник Чернівецької артілі «Індпошив» Бершадський, демобілізований